

// Віче. — 2011. — № 23 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2830/>

29. Палладина Т. Перспективи націоналізму в Україні. — День. — 2010. — 12 января.

30. The Active Society: A Theory of Societal and Political Processes. — New York: Free Press, 1968. — 728 p.

2.6. Спільність соціально-економічних інтересів і проблеми консолідації українського суспільства

О. Д. Краєвий, Р. О. Краєвий

Як показує історичний досвід, найбільших успіхів у соціально-економічному розвитку та створенні умов національної безпеки досягають країни з високим рівнем консолідації суспільства. Під поняттям консолідація суспільства розуміють об'єднання суспільства чи групи людей навколо зрозумілої для них і водночас актуальної ідеї чи мети. Основними чинниками консолідації суспільства є його об'єднання навколо мети захисту Вітчизни, навколо національної ідеї та для формування потужної національної економіки з метою піднесення добробуту населення та його соціального захисту.

Для України на сучасному етапі, коли ще триває розбудова державності, проблема консолідації суспільства має надзвичайне значення, позаяк від обрання правильного способу її розв'язання залежить те, чи здатна держава та її народ здійснити максимальний поступальний демократичний та соціально-економічний розвиток, реалізувати державотворчі і націотворчі ідеї.

Так, у сучасних глобальних процесах розвитку та підвищення конкурентоспроможності країн світу консолідація суспільства набуває дедалі важливішого значення. Лише консолідоване суспільство здатне спільними зусиллями свого членства вирішувати ті проблеми та відповідати на виклики сьогодення і забезпечувати максимальний поступальний соціально-економічний розвиток своєї країни. З іншого боку, консолідація суспільства можлива лише в умовах його здатності реалізувати на практиці національну ідею та забезпечити високий рівень соціальної захищеності і добробуту населення. Тобто всі названі категорії розвитку суспільства: консолідація — національна ідея — соціально-економічний розвиток — тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені.

Визначальним у виконанні цих завдань є здатність держави передусім забезпечити можливості швидких темпів її соціально-економічного розвитку. Водночас високе безробіття, малі бюджет і пенсійний фонд, а звідси відсутність соціального захисту населення, значне розшарування між великою кількістю бідних і незначною групою надбагатих громадян не здатні консолідувати суспільство, зробити його цивілізованим і демократичним.

Проблеми соціальної політики, зокрема соціальний захист населення, були і залишаються провідними і найважливішими в діяльності урядів переважної більшості розвинутих країн світу — як мононаціональних, таких як Швеція, Фінляндія, Норвегія, Японія та ін., так і полінаціональних країн таких, як США, Канада, Австралія та низки європейських країн, де нині проживають мільйони мігрантів, зокрема у ФРН, Франції, Великій Британії, Італії. При цьому соціальна політика та високий рівень добробуту населення в цих країнах не просто декларуються їх урядами, а мають реальне підґрунтя її проведення як передумова перебування при владі чи прихід до влади певних політичних сил, партій, лідерів [1].

Щодо українського суспільства у даному відношенні, то воно має бути орієнтованим на політичні сили, здатні не лише опрацювати перспективну, соціально-економічну політику, а й реалізувати її з урахуванням суперечливих тенденцій сучасного розвитку України, зумовлених специфікою її історичного й політичного минулого. Так, українське суспільство пройшло складний шлях у своєму становленні як єдиного етносу, спроможного до об'єднання, тобто консолідації та саморозвитку. Втім, кожний етап його незалежного існування характеризувався постійною боротьбою української еліти за владу, нерідко відсутності спільних ідей, поглядів і бажань як лідерів, так і різних соціальних груп. Значних негативних наслідків набуло довготривале перебування прикордонних територій України у складі різних держав (Австро-Угорщини, Польщі, Румунії, Росії), що наклало відповідний відбиток на ментальність, мовні особливості, традиції та звичаї їх населення. Багатонаціональне населення західних, східних і південних регіонів України й на сьогодні асоціює свій соціально-економічний стан із відповідними режимами, за яких відбувалось освоєння їх територій. Часто представники однієї національності, зокрема і українці, розмовляють різними мовами та мають різні вподобання, у тому числі й політичні. Суперечливу роль, зокрема в аспекті соціально-економічного розвитку східних і південних країв України, відіграло їх довготривале перебу-

вання у складі СРСР. Ці регіони тривалий час заселялися вихідцями з інших територій СРСР, зокрема з Росії. Багато із цих переселенців та їхніх нащадків, на жаль, так і не стали ширими патріотами молодій Українській державі. Це суттєво стримує процеси консолідації суспільства, особливо на ґрунті національної ідеї.

Значною перешкодою консолідації українського суспільства залишається й культурне протистояння між містом і селом. У даному разі варто розуміти ментальний бар'єр між традиційною українською культурою, коліскою якої було і залишається українське село, й урбанізованою культурою, яка сформувалась у містах, які розбудовувалися за незначного впливу українського соціального елементу. Особливо це характерно для крупних індустріальних центрів, у яких українцям протягом останніх двох століть належала незначна роль — як економічна, так і соціальна. Переважно це великі індустріальні центри Донбасу, Придніпров'я, узбережжя Чорного та Азовського морів, а також Автономної Республіки Крим. Населення цих міст, по суті, відірвалися від української традиційної культури, а ті українці, які опинилися в таких містах протягом ХХ—ХХІ ст., відчували дискомфорт у середовищі, яке дисонувало з їхньою ментальністю. Звідси і проблеми зверхнього ставлення до українства на сході та півдні, часто патологічного неприйняття усього українського на побутовому рівні тощо.

З іншого боку, українські міста з центру, заходу значною мірою півночі та північного сходу розбудовувалися за більш значної соціальної та економічної участі українського елементу. Так, модернізація виробництва в них відбувалася на підприємствах, які належали українцям, інженерний та адміністративний штат також здебільшого складали представники корінної нації, й економіка цих міст була тісно пов'язана із навколишніми селами. Тому в цих містах українство сприймається природно і позитивно. Відповідним чином в Україні історично сформувалося культурне і ментальне протистояння між сходом і півднем, з одного боку, та центром, заходом і північчю країни — з іншого. Особливо це протистояння відчутне в сучасних умовах встановлення суверенітету і незалежності України. На жаль, в Україні є достатньо потужні деструктивні сили, які зацікавлені в розхитуванні демократичних основ та її цілісності як унітарної держави. З цією метою деякими політиками нав'язується ідея федералізації України, що має на меті сприяння сепаратизму як на сході, так і

на півдні держави. Це пряма загроза незалежності України та її територіальній цілісності.

Негативним явищем у житті українського суспільства є також розкол між поколіннями, особливо тих, які пережили переломні часи, а саме періоди перебудови та здобуття Україною незалежності, а також тим, яке народилося в часи незалежності. Старші покоління сприймають сучасні події через призму інших системних поглядів, і тому більш молодим складно зрозуміти старших. Це створює відповідне підґрунтя для політичних спекуляцій на протистоянні поколінь і призводить як до економічного, так і до соціального розбалансування країни. На жаль, часто протистояння підігріваються пропагандою приватних телеканалів і преси, де друкуються відомі політики, які хочуть отримати відповідні дивіденди на цьому протистоянні. Пересічній людині, особливо старшого покоління, дуже важко розібратись у хитросплетіннях тлумачень минулого і сучасного, які по-різному, часто на догоду антиукраїнським силам, трактують різні, у тому числі історичні події.

Причиною розколу між поколіннями, а також явищем, яке набуло серйозних соціальних негативів після отримання Україною незалежності, стала переорієнтація потреб і запитів у державі на професії за умов структурних змін у її економіці. Відбулася девальвація низки професій, які були більш популярними і мали високий попит до 1990 року, та зростання актуальності ряду професій, які були менш цінними в недалекому минулому. Поряд зі знищенням робочих місць у промисловості, а також у зруйнованому агропромисловому комплексі та різкому скороченні попиту на інтелектуальну працю катастрофічно зменшилася кількість робочих місць (з 29,5 млн у 1990 році до 14,5 млн — у 2012), що сприяло формуванню мільйонів як офіційних, так і незареєстрованих безробітних. Сьогоднішнє багатомільйонне безробіття є одним із найзагрозливіших чинників роз'єднаності українського суспільства і перешкодою для його цивілізованого поступального розвитку.

Крім того, у період незалежності України неодноразово відбувалася переоцінка найрізноманітніших професій. До цих змін ряд соціальних прошарків не може звикнути на підсвідомому рівні й досі. Динамізм економічної системи, характерний для ринкової економіки, на підсвідомому рівні сприймається з острахом і часто негативно. Тут ключову роль відіграє не лише слабкість соціальної системи в сучасній Україні (на розбудову якої потрібні час і воля як національної еліти, так і суспільства в цілому), а й недо-

сконалість підходів до визначення ролі та спрямування сучасної науки й освіти.

Показово у цьому плані, що у постіндустріальних країнах саме за рахунок науки й освіти, які отримують найбільші інвестиції, досягається створення і впровадження у виробничий процес новітніх технологій, висока культура праці, досягаються її продуктивність і ефективність. Як результат, високий життєвий рівень населення і на базі цього — його консолідація. Водночас, консолідоване суспільство в цих країнах є запорукою його високої самоорганізації і поступального соціально-економічного розвитку. Натомість, в Україні є значні проблеми формування єдиного освітнього і наукового простору, підхід до вирішення яких вкрай заформалізовано і здійснюється директивним шляхом. Основний напрям розвитку вищої освіти повинен орієнтуватися на якість, а не на кількість, як це характерно для сьогодення. Тому українське суспільство не в змозі отримати в достатній кількості висококваліфіковані кадри для соціально-економічного розвитку. Відбувається девальвація вищої освіти і науки в цілому, падає їх престиж та зменшується консолідуюча роль.

Загрозою консолідації українського суспільства є нав'язування деякими політиками ідеї двомовності в Україні і поступове витіснення української як єдиної державної мови із використання її у всіх сферах державного управління у східних і південних регіонах країни. Утім, мова — це найбільший атрибут нації, без якого вона не розвивається в галузях суспільного розвитку, зокрема в економіці, політиці, освіті, науці, культурі тощо. Мова — це найважливіший елемент у консолідації українського суспільства, засіб міжетнічного спілкування в Україні. Отже, є мова — є нація, є народ, є міцна незалежна суверенна держава. Тому зберегти незалежність держави без національної мови неможливо. Прагнення деяких політиків зменшити значимість української мови є антиконституційним і таким, що роз'єднує суспільство як у національному вимірі, так і регіонально.

Додамо до цього й деякі загрозливі тенденції в політиці сусідніх з Україною держав, які, володіючи в свій час її прикордонними землями, тепер прагнуть дестабілізувати на них соціально-економічну ситуацію, створити напруженість у взаємовідносинах між людьми різних національностей і державою. Ці держави, зокрема Польща, Угорщина, Румунія, а також Росія, видають представникам своїх національностей, що проживають у межах України, паспорти громадянства їх держав. Отже, частина грома-

дян України тепер має подвійне громадянство, що суперечить Конституції України. Така політика сусідніх держав має прямо виражений провокативний характер і спрямована на активізацію сепаратистських настроїв серед населення частини Закарпатської, Чернівецької, деяких інших західних областей, півдня Одеської, Донецької, Луганської областей та АР Крим. Водночас прагнення частини громадян України отримати паспорти інших держав пов'язана не лише з їх національною приналежністю, а й більш високим рівнем життя у цих країнах. За середньодушовими показниками ВВП Україна поступається всім сусіднім державам, крім Молдови. Так, у 2013 році за даними Міжнародного валютного фонду цей показник в Україні становить \$ 3877, тоді як у Росії — 14 247, Словаччині — 16 899, Польщі — 12 538, Угорщині — 12 736, Туреччині — 10 609, Румунії — 7935, Молдові — 2037 [2]. Середньосвітовий відповідний показник — \$12 139, що також значно більше ніж в Україні.

Натомість в Україні біля близько найбагатших сімей контролюють 80 % національного доходу, тоді як чверть населення перебуває за межею бідності [3]. Надзвичайно велике майнове розшарування населення є одним із найнегативніших чинників, що розколюють українське суспільство. Дослідження суспільств західних країн доводять, що основну роль у їх консолідації відіграє високий рівень соціально-економічного розвитку, гідні зарплати і пенсії, соціальні пільги для найменш захищених верств населення та високий добробут. Найбільш активною консолідуючою частиною цих країн є численний середній клас. Тому одним із найдієвіших варіантів об'єднання українського суспільства може бути посилення співпраці України з ЄС і досягнення тих стандартів життя, що є в ньому. Для досягнення цієї мети необхідно мати таку ж розвинену економіку, демократію, верховенство права і закону, відсутність корупції, високі стандарти медицини, освіти і соціальної захищеності населення. Тобто, все те, що і формує європейські стандарти життя та його консолідує.

Європейська модель соціально-економічного та демократичного розвитку повинна стати взірцем для українського суспільства. Прийняття європейських законів, які б забезпечили демократичні стандарти захисту особистості, підтримки малого й середнього бізнесу та розробки антикризової програми розвитку економіки стане першим кроком наближення України до ЄС. Другим кроком мають стати структурні реформи в економіці України, які б взяли за основу досвід розвинутих країн у формуванні

галузевої структури господарства та Податкового кодексу, який би не нищив, а стимулював розвиток виробництва. Щоправда, слід відзначити необхідність для України обрання правильної, адекватної моделі реформування, на чому наголошує ряд провідних вітчизняних учених [4].

Так, основною особливістю економіки розвинутих країн є її соціально спрямований напрям розвитку. Галузі групи А, що виробляють засоби виробництва, є потужним фундаментом національної економіки. Водночас у структурі промисловості цих країн провідне місце належить галузям групи Б, тобто, тим, що виробляють товари повсякденного споживання і дають від 60 до 70 % її виробництв. Як показує досвід, названі товари швидко реалізуються (за умови їх конкурентоспроможності за якістю та ціною), що дозволяє таким чином повернути затрачені на їх виробництво кошти, а отримані прибутки використати на розширення виробництва, а також на підвищення зарплати працівників, збільшення надходжень податків і зборів до бюджету та пенсійного фонду.

Слід зауважити, що комплекс галузей групи Б, крім виробництва товарів народного споживання, включає також і соціальну сферу: освіту, культуру, мистецтво, спорт, медицину, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення тощо. У США і країнах Європейського Союзу вже давно зрозуміли, що консолідувати можна передусім освічене та фізично і духовно сильне населення, яке має матеріальний добробут і віру в щасливе майбутнє наступних поколінь. Тому найбільші інвестиції в розвинених країнах вкладаються в соціальний комплекс, високий рівень розвитку якого та соціальна захищеність населення через високі заробітні плати й пенсії, пов'язані з високою продуктивністю праці, різноманітні пільги і доплати, добре розвинуті страхову медицину, житлово-комунальне господарство, освіту і науку, є запорукою консолідації громадян. Для розв'язання цієї проблеми в Україні необхідно мати ефективну та високорозвинуту економіку, здатну забезпечити працездатне населення необхідною кількістю робочих місць і формувати потужний бездефіцитний бюджет і пенсійний фонд.

Основним напрямом стратегічного соціально-економічного розвитку господарського комплексу України має стати посилення в цьому процесі державного регулювання. Воно повинно передбачати насамперед підвищення ролі держави в усіх сферах і процесах соціально-економічного розвитку країни. Зокрема, держава повинна активніше брати участь у формуванні державно-

монополістичного капіталізму та через монополії, які формуються в цілому об'єктивно, впливати на розвиток галузевої і територіальної структури господарства та підвищення ефективності і конкурентоспроможності національної економіки. При цьому не можна допустити злиття в єдине ціле приватних монополій і державної влади, що веде до утворення олігархату та вибиває з рук держави важелі впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Держава повинна здійснювати інституційну підтримку суб'єктів господарювання, особливо малого і середнього бізнесу, що є обов'язковою умовою формування національної конкурентоспроможності, робочих місць і стабільності у країні. Відсутність такої стабільності в Україні в останні 20 років сприяла формуванню багаточисленного безробіття, особливо прихованого, і відтоку на заробітки українських громадян в інші країни світу. Така прихована еміграція розбиває українські сім'ї та створює відповідну напруженість у суспільстві. У цілому за межами України з січня 2010 по червень 2012 р. працювали 1,2 млн громадян [5], що є великою загрозою консолідації українського суспільства.

Основне завдання будь-якої держави, зокрема й Української, полягає в узгодженні й захисті інтересів різних соціальних груп суспільства. Виконання цього завдання робить державу більш консолідованою, зміцнює її національну безпеку. Держава починає виконувати більше функцій, посилюється її вплив на всі суспільні процеси. Особливого значення набуває функція держави, спрямована на інтеграцію суспільства та недопущення в ньому руйнівних конфліктів. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє інформаційний простір, зокрема телебачення, радіо та преса. Через інформаційний простір держава може впливати на всі сторони свого соціально-економічного розвитку та свідомість громадян. Саме тому держава, що представляє конструктивні сили, не повинна випускати з-під свого впливу інформаційний простір та активніше використовувати його для створення в суспільстві атмосфери довіри, доброти, єдності, спільного бачення свого майбутнього та об'єднання навколо єдиної мети.

Зазначене набуває особливого значення з урахуванням того, що переважна більшість періодичних видань і телеканалів перебуває в приватній власності і виражає політичні погляди та інтереси власників. Позаяк ці погляди часто-густо полярними, вони формують відповідним чином і різні суспільно-політичні вибори

громадян. Це має своїм наслідком і роз'єднаність українського суспільства як стан, що не відповідає його інтересам.

Необхідно зазначити, що в сучасному українському суспільстві є значна група політиків, які через приватні засоби масової інформації здійснюють деструктивну діяльність проти консолідації народу України. На жаль, деструктивну роль тут відіграють і деякі засоби масової інформації. Особливо це характерно для деяких телеканалів, які замість показувати позитив у розвитку суспільства основну увагу у висвітленні сучасних подій у державі надають суцільному негативу. Зокрема, дуже мало уваги приділяється проблемам соціально-економічного розвитку країни, будівництву нових промислових, агропромислових, транспортних об'єктів та об'єктів соціально-культурного призначення. Водночас тільки позитивні приклади здатні об'єднувати людей і створювати упевненість у майбутньому.

Натомість, чимало засобів масової інформації замість пошуків ефективних напрямів відновлення та розвитку економіки України на основі сучасних технологій, підвищення ефективності її функціонування, створення нових робочих місць і підготовки для них висококваліфікованих кадрів, навпаки, заохочують найбільш талановиту молодь до міграції за кордон. Така ситуація в країні не сприяє формуванню патріотизму та гордості за свою державу більшості її громадян, здатності їх реалізувати свої сили на благо процвітання країни і суспільства.

Особливо розколює українське суспільство штучно створене «мовне питання», а також проблема інтеграційних напрямків розвитку: Європейський чи Митний союз. Саме різниця в цих поглядах і різне бачення майбутнього держави дали підстави экс-президенту Л. Кучмі заявити, що національна ідея в Україні не спрацювала [6, 10]. У цьому є провина усіх президентів і урядів України, які нічого не зробили конкретними діями, щоб сприяти розв'язанню вказаних вище проблем. Діяльність президентів та їх урядів насамперед слід було спрямовувати на соціальний і економічний розвиток країни, зокрема, зростання обсягів промислового й агропромислового виробництва, створення нових робочих місць, формування бюджету і пенсійного фонду та підвищення добробуту громадян. Це надзвичайно актуальні проблеми для України, яка ніколи не мала соціальноспрямованої економіки, тобто, ні в радянський період, ані в період незалежності.

Так, від початку утворення в 1991 р. України як незалежної суверенної держави діяльність президентів та їх урядів повинні

були бути скерованні на розробку і виконання програм динамічного соціально-економічного зростання, зокрема як промислового, так і агропромислового виробництва, збереження тогочасної кількості робочих місць (29,5 млн од.), формування на базі цього потужного динамічного бюджету (1990 р. — більше \$ 80 млрд, 2013 — \$ 38 млрд) та пенсійного фонду. Необхідна була розробка загальнодержавної програми підтримки малого і середнього бізнесу, який є основним платником податків і має цивілізовану конкуренцію в умовах ринкової економіки. Насамперед цей бізнес формує середній клас, який і може забезпечити консолідацію суспільства. При цьому, є конкретний, апробований десятками, а то й сотнями років досвід розвитку ринкової економіки постіндустріальних країн Західної Європи.

Показово, що у 1991 р., коли Україна лише почала формуватися як незалежна держава, українське суспільство мало всі необхідні передумови для прискорених темпів поступального соціально-економічного розвитку в умовах ринкової економіки. Зокрема, це потужні виробничий, демографічний, науково-технічний, зокрема один із найпотужніших у світі військово-промисловий комплекс, технології якого можна було використати для ефективного розвитку конкурентоспроможної продукції цивільного машинобудування, а також один із найбільших у світі (5,2 % світових ресурсів) природно-ресурсний потенціал. 1990 року за обсягами промислового виробництва, яке випускало продукції на суму 167 млрд карбованців [7] (що було еквівалентно майже 250 млрд дол. США по тогочасному курсу — \$ 1/63 коп.), Україна посідала 13 місце у світі (за даними німецьких фахівців), а за даними деяких українських учених-економістів за цим показником Україна входила навіть у десятку перших країн світу. Маючи таку потужну базу, Україна, як відзначала більшість аналітиків (економістів, політологів та ін.), мала найкращі стартові умови для переходу до розвинутої ринкової економіки. Тож поступальний соціально-економічний розвиток та зростання на базі цього добробуту всього населення повинні були стати основою його консолідації.

Утім, за умов нестачі знань і досвіду побудови ринкової економіки, перехід до неї в Україні здійснювався не еволюційним методом, як у Китаї, а «революційним». Зокрема, без заздалегідь проведеної інвентаризації розпочалася обвальна приватизація штучно збанкрутілих підприємств за символічну ціну. Замість модернізації, оснащення приватизованих підприємств новітнім технологічним обладнанням і підвищення їх конкурентоспромож-

ності та запуску в дію, створення нових робочих місць (або ж збереження тих, що були) нові власники розпочали розукомплектацію та розпродаж коштовного обладнання й устаткування та знищення багатьох підприємств машинобудування, хімічної, легкої, харчової та інших галузей промисловості.

Із знищенням промислових, а потім агропромислових підприємств було ліквідовано мільйони робочих місць. Нині український ринок праці становить лише 14,5 млн робочих місць. Унаслідок цього виникло надвисоке безробіття — як офіційне, так і приховане.

За останні 20 років унаслідок недолугих реформ економічний потенціал України різко скоротився і в 2012 р. становив близько половини потенціалу 1990 р. Особливо значні скорочення відбулися в галузях, що виробляють товари широкого вжитку. Питома вага легкої промисловості як однієї з найважливіших галузей у структурі виробництва товарів народного споживання, що крім того формувала в 1990 р. майже 800 тис. робочих місць і становила в УРСР 10,8 % обсягів тогочасного промислового виробництва, скоротилась в 2011 р. до 1 % рівня промислового виробництва, що є тепер. Відповідні показники по харчовій промисловості за названий період змінилися з 18,6 % до 15,8 % [6, 123].

Одночасно внаслідок неконкурентоспроможності скоротилося виробництво товарів широкого вжитку в машинобудівному комплексі: радіо- і телеапаратури, побутових машин тощо. Відбувається скорочення чисельності працівників у наукоємких галузях [8, 8]. Ці скорочення супроводжувалися зменшенням на сотні тисяч кваліфікованих робочих місць, а також різким скороченням надходжень до бюджету і пенсійного фонду. Відбулося матеріальне розшарування населення на дуже багатих і дуже бідних, що мало досить негативні наслідки для консолідації українського суспільства.

Необхідно зазначити, що важливою передумовою розвитку економіки розвинутих країн є наявність у них середнього класу — великої частки економічно активного населення з достатньо високим рівнем матеріального забезпечення, якого воно досягає за рахунок власної високооплачуваної праці. Тобто належність до середнього класу цих країн визначається не обсягом приватної власності, а рівнем грошових доходів і можливості їх заробляти. Тому саме середній клас у розвинутих країнах є опорою ринкових соціально-економічних перетворень та одним із найбільш важливих чинників соціально-економічної та політичної стабільності суспільства і його консолідації. Представники середнього класу стимулюють фор-

мування внутрішнього ринку товарів і послуг, є основними платниками податків і формування загальнодержавного бюджету і пенсійного фонду, мають досить вагомий голос у вирішенні політичних і економічних питань, усвідомлюють свої соціально-економічні інтереси та активно діють заради їх реалізації. Водночас низький відсоток представників середнього класу в Україні не сприяє її соціально-економічного розвитку, стабілізації політичної ситуації та консолідації цілого суспільства.

Особливо важливу роль у соціально-економічному розвитку України, збереженні української етнічності (мови, культури, традицій і звичаїв тощо) та консолідації українського суспільства в усі часи відігравав агропромисловий комплекс. Цей комплекс включав не лише тисячі сільськогосподарських підприємств, а й сотні підприємств промисловості, які виробляли засоби виробництва для АПК і переробної ланки, а також виробничу та соціальну інфраструктуру. Реформи, які було здійснено в українському АПК наприкінці 1990-х років та на початку ХХІ ст., мали переважно деструктивний характер. Ліквідація великих товарних господарств, якими були колективні господарства, унеможливили продуктивну й ефективну організацію праці. У той час, коли здійснювалося реформування АПК, колективні господарства потрібно було перевести в акціонерні товариства, кооперативи або в агрофірми, тобто зберегти великотоварне виробництво, а разом з ним сировинні зони численних переробних підприємств. Подрібнення і роздача землі в приватну власність не лише унеможливили в цілому ефективні форми організації виробництва сільськогосподарської сировини, а й розбалансували всю галузеву структуру АПК, зокрема науково обґрунтовані сировинні зони та потужності переробних підприємств. Це призвело до збанкрутіння та закриття багатьох із них. Особливо непоправної шкоди було завдано цукробуряковому, плодоовочеконсервному, молоко- та м'ясопродуктовому комплексам [6].

При цьому не можна зменшувати роль у розвитку економіки та консолідації українського суспільства й інших міжгалузевих комплексів. Так, руйнація машинобудівного комплексу та закриття численних збанкрутілих у силу об'єктивних та суб'єктивних причин підприємств легкої, харчової, деревообробної і хімічної промисловості, обсягів капітального будівництва і зменшення виробництва продукції будівельної індустрії призвела до обвального скорочення робочих місць і появу мільйонів безробітних громадян і декласування суспільства.

Безробіття — це одна з найскладніших проблем держав із ринковою економікою. Поява безробітних пов'язана як з об'єктивними чинниками, зокрема модернізацією виробництва і збільшенням продуктивності праці, та суб'єктивними — закриттям виробничих підприємств та організацій соціально-культурного призначення. На жаль, в Україні визначальну роль у формуванні загальної кількості безробітних відіграє 2-й чинник. За останні 20 років у наслідок недолугих реформ в Україні були закриті сотні підприємств, що призвело до обвального скорочення робочих місць і формування мільйонів безробітних громадян і декласування суспільства. Відсутність в Україні чіткої програми стратегічного соціально-економічного розвитку, залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій та створення нових робочих місць не вселяють упевненість у громадян, які втратили роботу, в те, що державні органи нададуть їм допомогу у працевлаштуванні. Тому в центрах зайнятості реєструється лише близько п'ятої частини тих, хто втратив роботу. Це так звані офіційні безробітні, які отримують від держави невелику матеріальну допомогу та допомогу в пошуках роботи. Але переважна частина тих, які втратили роботу, не покладається на державні органи, а самостійно веде пошуки праці, як правило, за межами України: в Росії, в країнах Західної Європи і навіть за океаном.

Про цих безробітних мало знають державні органи соціального забезпечення, зокрема їх точну кількість, стать, освіту, вік, місце перебування за кордоном. Першочерговим завданням держави є розробка і впровадження в життя програми соціально-економічного розвитку, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій для прискореного зростання виробництва та створення нових робочих місць і повернення безробітних громадян у країну. Держава повинна забезпечити цим громадянам умови для праці — не гірші, як ті, що вони мали за кордоном. А також гідну заробітну плату і соціальний захист. Ці люди можуть стати основою формування середнього класу, який і зможе консолідувати суспільство на базі тих цінностей, які пізнали ці люди, проживаючи за кордоном.

Відтік мільйонів громадян працездатного віку в пошуках роботи за кордоном, часто з вищою освітою, знекровлює інтелектуальний і фаховий потенціал України та різко зменшує потенційні можливості держави для її подальшого поступального і динамічного соціально-економічного розвитку. Водночас погіршується моральний і духовний стан суспільства, його віра як у сьогодення, так і в майбутнє своїх дітей.

Поступальний і ефективний соціально-економічний розвиток України неможливий без наявності як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Іноземні інвестиції в економіку України надходять в основному із «офшорів», на кшталт Кіпру, а не із технологічно розвинутих країн. Так, на 1 січня 2005 р. лідером за обсягом інвестицій в економіку України були США (13,2 %) і наступним за показником був Кіпр (12,2 %), а на 31 грудня 2012 р. показник змінився на користь Кіпру (31,7 %), що сягає обсягів інвестицій ФРН (11,6 %), Нідерландів (9,5 %), Австрії (6,2 %) та Великої Британії (4,7 %) разом узятих. Позицію великих інвесторів зайняла Російська Федерація (7 %), тоді як США взагалі не було віднесено до зазначеного кола [15, 15]. Відсутня програма формування спеціальних або вільних економічних зон і створення сприятливого економічного та юридичного середовища для будівництва в них спільних підприємств з розвинутими країнами. Залучення і використання високотехнологічних підприємств зі згаданих країн є одним з найефективніших чинників підняття економіки менш розвинутих країн. Зокрема, більшість країн Східної, Південно-Східної і Південної Азії саме за рахунок технологічних інвестицій Японії, США, країн Західної Європи здійснили швидкий стрибок до індустріального суспільства та підняли добробут свого населення. Внутрішні інвестиції цих країн, а також багатих нафтовидобувних держав узбережжя Перської затоки і країн Латинської Америки і навіть Африки вкладаються в соціально-економічний розвиток.

Водночас більшість українських олігархів, заробляючи мільярдні статки в Україні, переважну частку їх вивозять в банки офшорних зон і скуповують у багатих країнах дорогі маєтки, не пов'язуючи своє та майбутнє своїх дітей з Україною. Отже, найбагатші люди держави роблять деструктивний внесок і детермінують процес розконсолідації українського суспільства. Необхідно зобов'язати український бізнес вкладати не менше 50 % прибутків, зароблених в Україні, в розбудову її економіки.

Важливим завданням державних інститутів України є розробка і впровадження в життя Програми стратегічного, економічного, соціального і духовного відродження українського суспільства. Для цього необхідно змодельовати ефективну економіку України та її регіонів у сучасному глобальному просторі, а також у європейському ринку товарів і послуг, використовуючи власний досвід і досвід успішних розвинутих країн світу. Усі уряди незалежно від партій, які в них представлено, зобов'язані виконувати цю програму, не міняючи її стратегії, а лише вносячи де-

які тактичні зміни залежно від внутрішніх і зовнішніх чинників, які можуть виникати в процесі цього розвитку. Як показує досвід постіндустріальних країн, лише соціально скерована розвинута економіка з потужним динамічним бюджетом і пенсійним фондом, демократичний устрій з відсутністю корупції та верховенством права та обов'язковою відповідальністю всіх перед законом незалежно від посад здатні забезпечити соціальний захист і високий рівень добробуту всіх верств населення та об'єднати все українське суспільство.

Згідно з соціологічними опитуваннями, українці мають три основні мрії: високий рівень добробуту, щастя і благополуччя дітей, міцне здоров'я та можливість його підтримувати. Потрібне створення відповідних умов у суспільстві, які зможуть перетворити мрії українців у реальну дійсність і здатні консолідувати в єдине ціле все населення України. І лише консолідоване суспільство здатне побороти ті проблеми, які є перешкодою в розбудові цивілізованого, високогуманного, економічно і соціально розвинутого громадянського суспільства та забезпечити його всебічний розвиток.

Література

1. Обама официально согласился стать кандидатом в президенты США // Кореспондент. — 2012. — 7 сентября [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://korrespondent.net/world/1392191-obama-oficialno-soglasilsya-stat-kandidatom-v-prezidenty-ssha>
2. Report for Selected Countries and Subjects // International Monetary Fund — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=41&pr.y=9&sy=2012&ey=2012&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=512 &grp=0&a=>
3. Модернізація України — наш стратегічний вибір. Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. — К., 2011. — 416 с.
4. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко и др.; под ред. Ю. В. Пахомова. — К.: Наукова думка, 2002. — 632 с.
5. 1,2 мільйони українців є трудовими мігрантами (31/05/2013) // Представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2013/2013_05_31_2_uk.htm
6. Статистичний щорічник України за 2011 рік. — К.: Видавництво Консультант, 2012. — 571 с.

7. Валовый внутренний продукт Украины // Z-Украина — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zet.in.ua/news/vvp-ukrainy-1990-2010/>

8. Хмелько В. Макросоціальні зміни в українському суспільстві за роки незалежності / Хмелько В. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг: науково-теоретичний часопис. — 2003. — № 1. — С. 5—23.

9. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний збірник / за ред. Овденко Л. М. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 70 с.

2.7. Релігія і становлення української нації: еволюція ролі у змінюваних історико-політичних контекстах

В. Є. Єленський, В. Д. Бондаренко

Релігія відіграла складну роль у процесі формування української політичної нації: українське націєтворення пам'ятає і цілковите ігнорування релігійного чинника політичними елітами, і надактивне залучення релігійної риторики і релігійних інституцій у національне будівництво.

Предтечі та батьки українського націоналізму не розглядали релігію як істотний чинник формування української нації, хоча цілком виразно вказували на її демаркаційний характер у процесі етнічної ідентифікації. («Хто був католиком, — писав, наприклад М. Костомаров, — той був уже поляком; хто вважався і звався русином, той був православним, і приналежність до православної віри була очевидною ознакою приналежності до української народності»). Навіть П. Куліш, один з авторів перекладу Біблії українською мовою, переконаний у тому, що без Божої руки неможливе українське пробудження, писав про «церковну болгарщину, що туманила український народ» і цілком у річищі народницької традиції, яку він же і критикував, говорив про нещастя поділу народу на «касти» в результаті хрещення Русі.

М. Драгоманов у «Чудацьких думках про українську національну справу» дуже визначено писав: «Очевидно, що теперішні релігії, як продукт культурно-історичного процесу інтернаціонального, ніяк не можуть входити в ряд ознак національних. Обертаючись спеціально до нас, русинів-українців, важко навіть сказати, яка, власне, віра в нас може вважатися за фактично національну?